

Uit:

Mémoires du Sergent Bourgogne, 1900

Pag. 162 – 170 letterlijk uit het Frans vertaald

door: R.K.Vos (sept. 2004)

pag.
162

We arriveerden midden in de nacht in de omgeving van Borisow. De keizer verbleef in een kasteel aan de rechterkant van de weg en de gehele Garde bivakkeerde daarom heen. Roguet, die ons aanvoerde, ging naar de serre van het kasteel om daar de nacht door te brengen. Mijn vrienden en ik bleven achter ergens slapen. Gedurende de nacht werd de koude steeds erger. De volgende dag, de 26^e nov., namen we posities in aan de oevers van de Berezina. De keizer was sinds deze ochtend in Studienka (hij schrijft Studianka, rkv!), een dorpje, gelegen op een heuvel en recht tegenover ons.

Toen we aankwamen, zagen we de dappere pontonniers, die aan de constructie werkten ten behoeve van onze overgang. Zij waren de gehele nacht bezig geweest, werkend tot aan de schouders in het water, te midden van ijsschotsen en aangemoedigd door hun generaal (dit was Eblé). Zij offerden hun leven om het leger te redden. Een van mijn vrienden heeft me verzekerd dat hij gezien heeft dat de keizer hen wijn aanbood.

Om twee uur 's middags was de eerste brug klaar. Het bouwen was zwaar en moeilijk, want de pijlers zaten steeds vast in de modder. Bovendien stak het corps van maarschalk Oudinot er al over om de Russen aan te vallen, die onze oversteek wilden verhinderen. Trouwens, voordat de brug klaar was, was de cavalerie de rivier zwemmend overgestoken, elke ruiter had achterop een infanterist. De tweede brug, bestemd voor de artillerie en de ruiters was om vier uur klaar.

(noot: de tweede brug stortte enkele keren in, voordat hij klaar was en op het moment dat de artillerie begon over te steken. Er stierven daar velen.)

163 Enkele ogenblikken na onze aankomst bij de oevers van de Berezina ging ik slapen, gewikkeld in mijn berenvel en onmiddellijk rilde ik van de koorts, Ik was lang aan het ijlen; ik dacht dat ik bij mijn vader was, ik at daar aardappelen en een taartje en ik dronk bier, maar ik herinner me, dat mijn vrienden me in een gamel erg hete paardenbouillon brachten. Die nam ik met plezier tot me en die deed me ondanks de koude zweten, want ondanks het berenvel, waarin ik lag, hadden mijn vrienden, toen ik zo rilde, een grote deken over me heen gelegd, die ze van de sergeant-majoor, die geen paard meer had, hadden gekregen. Ik lag de hele dag en de volgende nacht zonder me te bewegen.

De volgende dag, de 27^e nov., was ik weer iets beter, maar buitengewoon zwak. Juist op die dag stak de keizer de Berezina over met een deel van de Garde en ongeveer duizend man, die behoorden tot het corps van Ney. Het was een deel van de rest van zijn legercorps. Ons regiment bleef op deze oever. Ik hoorde mijn naam roepen: ik tilde het hoofd op en herkende dhr. Péniaux, de directeur van de post en de verblijfplaatsen van de keizer, die, toen hij het regiment zag, waartoe ik behoorde, naar mij informeerde. Men zei hem dat ik ziek was. Hij kwam naar me toe, niet om met te helpen, want hij had zelf niets, maar om me moed te geven. Ik bedankte hem voor de aandacht, die hij mij schonk, terwijl ik zei dat ik dacht dat ik nooit meer in Frankrijk zou terug komen, maar als hij, gelukkiger dan ik, het geluk zou hebben in het vaderland terug te keren, ik hem bad om tegen mijn ouders te zeggen in welk een bedroefde toestand hij me had aangetroffen. Hij bood me geld aan, ik bedankte, ik had een bedrag van 800 francs bij me, dat ik graag besteed had aan aardappelen en groente. Voordat hij me verliet, wees hij me het huis aan, waar de keizer had gelogeed, terwijl hij tegen me zei, dat hij pech had gehad, want dat huis was een meelopslagplaats, maar de Russen hadden alles weggesleept, waardoor hij me niets kon aanbieden. Hij gaf me een hand en stak de brug over.

Nadat hij was vertrokken, herinnerde ik me, dat hij gesproken had over die meelopslagplaats. Ik stond meteen op en hoewel ik zwak was, sleepte ik me naar die opslagplaats. De keizer was nog niet lang weg en men had alle deuren open laten staan. Toen ik binnenkwam, zag ik verscheidene kamers, waar ik doorheen liep: overal was gemakkelijk te zien dat er meel was geweest. Ik liep een kamer binnen, waarvan ik merkte dat de planken niet helemaal aaneen sloten; ze hadden wat tussenruimte. Ik ging zitten en met het lemmet van mijn sabel wist ik zoveel aarde en meel los te peuteren als precies in een zakdoek paste. Na meer dan een uur gewerkt te hebben, had ik voor ongeveer een gewicht van twee livres (ongeveer een kilo) verzameld, voor een achtste deel aarde, klei en kleine stukjes hout. Onbelangrijk! Dat kon mij op dat moment niet schelen! Ik was gelukkig en tevreden. Terwijl ik weer op weg ging naar ons bivak, zag ik een

¹⁶⁴ vuur, waarom heen verscheidene soldaten zich verwarmden. Onder hen was een muzikant van ons regiment, die een ijzeren gamel bij zich had. Ik gaf hem een teken om bij me te komen, maar hij kwam niet van zijn plaats, hij begreep niet wat ik bedoelde. Ik liet hem mijn handeltje zien, toen begreep hij het wel. Hij stond met moeite op en toen hij vlak bij mij was, zei ik tegen hem, op zo'n manier dat de anderen het niet konden horen, dat als hij mij zijn gamel zou lenen, wij samen platte koekjes zouden bakken, die we zouden delen.

Hij ging op mijn voorstel in. Omdat er nogal wat verlaten vuren waren, namen wij er een aan de zijkant. Ik maakte het deeg en vier platte koekjes. Ik gaf de helft aan mijn muzikant, die verder bij me bleef, de gehele tijd aan de oever van de Berezina.

Daar deelde ik met hen, die me onder de armen hadden meegenomen en omdat de koekjes nog warm waren, vonden ze ze heerlijk. Nadat we wat water uit de Berezina hadden gedronken, verwarmden we ons, terwijl we wachtten op het bevel de brug over te steken.

Vlakbij ons vuur was een soldaat van de compagnie, die zich in groot-tenuë had gestoken. Ik vroeg hem waarom. Zonder antwoord te geven, begon hij te lachen

en keek mij aan. Die man was ziek; zijn lach was die van een dode, want hij overleed gedurende de nacht.

Een eindje verderop zat een soldaat met twee strepen op de mouw of zo men wil, vijftien jaar dienstdoend. Zijn vrouw was kantinejuffrouw, ze hadden alles verloren: wagens, paarden, bagage, zelfs twee kinderen dood door de sneeuw. Er bleef voor deze arme vrouw niets meer over dan hoop en een dode echtgenoot. Deze ongelukkige vrouw, die nog jong was, zat in de sneeuw met op haar knieën het hoofd van haar stervende man en zonder hulp. Ze huilde niet, want het was daar behoorlijk warm. Achter haar en leunend op haar schouder, stond een meisje van 13 of 14 jaar oud, mooi als een engel, het enige kind dat haar overbleef. Dat arme kind huilde onophoudelijk. Haar tranen vielen op het koude gezicht van haar vader. Ze droeg als kleding een soldatenjas over een kapotte jurk en een schapenvel rond de schouders om haar te beschermen tegen de koude. (Noot: dit jonge meisje werd net als haar moeder begraven in een schapenvacht.)

Er was niemand van het regiment, waartoe ze behoorden, om hen te helpen. Het regiment bestond niet langer. Wij deden alles wat onder die omstandigheden mogelijk was ik zou zeker niet hebben geweten hoe die arme familie gered had kunnen worden. Van welke kant men het ook bekijkt, het waren verschrikkelijke tafereelen.

- 165 Terwijl de wagens en de karren achtergelaten waren, hadden wij enkel droog hout om ons te verwarmen, daar profiteerden wij van.

Het tweede legercorps, aangevoerd door maarschalk Oudinot, evenals het negende, aangevoerd door Victor, hertog van Bellune en de Polen onder generaal Dombrowski, waren niet in Moskou geweest. Zij waren in Littouwen gebleven, in de bivakken, maar sedert enkele dagen vochten ze tegen de Russen, die ze verslagen hadden, wat een grote hoeveelheid bagage had opgeleverd, die wij omarmden; maar terwijl zij zich terug trokken, hadden de Russen de brug in de brand gestoken, de enige, die bestond over de Berezina, waardoor onze tocht werd gestopt en waardoor we midden in een moeras vastzaten, tussen twee bossen, allen in één grote massa verzameld: Fransen, Italianen, Spanjaarden, Portugezen, Kroatiërs, Duitsers, Polen, Roemenen, Napolitanen en zelfs Pruisen. (NB: Hollanders noemt deze sergeant hier niet! Rkv!).

De kantonniërs met hun vrouwen en kinderen huilden. Men heeft wel eens gezegd, dat mannen sterker zijn dan vrouwen, zowel geestelijk als lichamelijk. Ik heb vrouwen gezien, die met een bewonderenswaardige moed alle ellende en ontberingen, die ze ondergaan moesten, verdroegen. Er waren er zelfs, die beter waren dan bepaalde mannen, die hun lot niet wisten te dragen. Weinig van dit soort vrouwen kwam om, er vielen niet veel in de Berezina bij het oversteken van de brug.

HET OVERSTEKEN VAN DE BEREZINA

- 165 Aan het begin van de nacht zaten we rustig te roken. Iedereen had zich terug getrokken in zijn bivak en heel verbazingwekkend, niemand meldde zich om de

brug over te steken, gedurende de gehele nacht van 27 op 28 nov. was hij leeg. Omdat wij een prima vuur hadden, sliep ik, maar midden in de nacht kreeg de koorts me weer te pakken en ik begon weer te ijlen, totdat een kanonschot me wakte. Het werd dag. Het was ongeveer zeven uur.

Ik stond op, ik pakte mijn wapens op en zonder iemand iets te zeggen, meldde ik me bij het begin van de brug en ik stak geheel alleen over. Ik kwam niemand tegen, behalve de pontonniers, die op beide oevers bivakkeerden om bij de hand te zijn als er een of ander ongeluk zou gebeuren.

- ¹⁶⁶ Toen ik aan de overkant was, zag ik aan de rechterkant een grote houten barak, Daar had de keizer geslapen en hij was er nog. Omdat ik het koud had als gevolg van de koorts, meldde ik me bij een vuur, waar verscheidene officieren op een kaart stonden te kijken. Maar ik werd zo onaardig bejegend, dat ik me terug trok. Op hetzelfde moment had een soldaat van mijn regiment mij gezien, hij liet me zeggen, dat het regiment net de brug was overgestoken en dat het zich ging opstellen in de tweede linie voor een gevecht, achter het corps van maarschalk Oudinot, dat ter linkerzijde vocht. Omdat het kanon stond opgesteld en omdat de kogels juist ter rechterzijde van waar ik stond, insloegen, stelde ik me ter beschikking van mijn regiment, tegen mezelf zeggend, dat het beter was te sterven door een kogel dan door de koude of door de honger, ik naderde dus door het bos. Toen ik de weg was afgelopen, kwam ik een korporaal van de compagnie tegen, die zich met moeite staande hield. We kwamen bij het regiment aan, terwijl we elkaar vast hielden en elkaar wederzijds ondersteunden. Op enkele passen van de compagnie was een vuur; hoewel ik rilde van de koorts, bracht ik hem er naar toe. Plotseling raakte een kogel van een kwart pond mijn kameraad in de maagstreek en deed hem temidden van ons allen dood gaan. De kogel was niet verder gegaan, hij was in het lichaam blijven steken. Toen ik hem dood zag liggen, kon ik me niet inhouden hardop te zeggen: "Arme Marcelin! Jij bent goed af!" Op datzelfde moment werd het gerucht verspreid dat maarschalk Oudinot net gewond was geraakt. Toen hij deze man van het regiment zag vallen, was de kolonel naar het vuur gesnel en toen hij zag, dat ik behoorlijk ziek was, gaf hij mij de opdracht terug te keren naar het begin van de brug, daar te wachten op alle mannen, die zich in de achterhoede bevonden en ze te verzamelen om ze bij het regiment te voegen. Toen ik daar aan kwam, heerste daar de grootste wanorde. De mannen, die niet hadden willen profiteren van de nacht of van een deel van de ochtend, kwamen er nu over en anderen bestormden de oevers van de Berezina om de bruggen over te steken toen zij het kanon hoorden.

Ik kwam net aan toen een korporaal van de compagnie, die Gros-Jean heette en uit Parijs kwam en wiens familie ik kende, naar me toe kwam, geheel in tranen om me te vragen of ik zijn broer soms had gezien. Ik zei hem van nee. Toen vertelde hij mij dat hij hem sinds de slag bij Krasnov niet meer had verlaten, omdat hij ziek van de koorts was, maar dat sinds deze ochtend op het moment van het passeren van de brug, op een ogenblik dat hij even niet oplette, zij gescheiden waren geworden; dat, omdat hij dacht dat zijn broer was vooruitgegaan, hij op beide oevers was geweest om hem terug te vinden; dat hij hem niet vond op de plek waar het regiment was, hij weer terug over de brug was gegaan en dat hij hem moest vinden, anders zou hij dood gaan.

Om hem te beletten nog eens terug te gaan, hield ik hem vlak bij me aan het begin van de brug, waar we misschien zijn broer zouden zien als hij overstak.

167 Maar de dappere jongen legde zijn ransel en zijn wapens af, zei tegen mij, dat, omdat ik de mijne verloren had, hij me de zijne cadeau deed, dat hij niet meer terug kwam en dat er aan de andere kant geen gebrek aan wapens was. Toen ging hij naar het begin van de brug: ik hield hem tegen, ik wees hem op de doden en de stervenden, die al op de brug lagen en die de anderen in de weg lagen om over te steken door ze bij de benen te grijpen en dan samen in de Berezina te rollen, om dan tenslotte temidden van de ijsschotsen te verdwijnen. Zo maakten ze ook plaats voor de anderen.

Gros-Jean luisterde niet naar mij. De ogen gericht op deze horror scène, meende hij zijn broer op de brug te zien, die vocht temidden van deze gekte om zich een weg te banen.

Toen, alleen luisterend naar zijn wanhoop, stapte hij over de lijken van de mannen en de paarden, die de uitgang van de brug belemmerden en sprong vooruit. (Noot: aan de uitgang van de brug was een moeras, waar de paarden in wegzakten, omvielen en zich niet meer konden oprichten. Veel van de mannen, die net waren aangekomen, werden door de massa naar de uitgang van de brug geduwd, maar op het moment, dat zij er vanaf stapten, vielen ze om en zij, die hen volgden, liepen er over heen.)

De eersten duwden hem weg, als zijnde een nieuw obstakel op hun weg. Hij liet zich niet weg duwen; Gros-Jean was sterk en groot; hij werd wel drie keer geduwd. Eindelijk bereikte hij de ongelukkige, waarvan hij dacht dat het zijn broer was, maar hij was het niet. Ik zag al zijn bewegingen, ik volgde hem met de ogen. Toen hij zijn vergissing inzag, wilde hij proberen de andere oever te bereiken, maar hij werd op zijn rug geworpen, op de rand van de brug en hij viel bijna naar beneden. Hij hervond zijn krachten en stond weer op door het been van een kurassier te grijpen, die op zijn beurt om zich te redden, een andere soldaat bij de arm greep. Maar de kurassier, die een mantel om de schouders had, draaide daarin rond, zwaaide, viel en rolde in de Berezina, terwijl hij Gros-Jean met zich meetrok en die hem bij de arm vasthield. Zij dreven naar een aantal lijken, dat onder en tegen de beide zijden van de brug lag.

De kurassier en een andere soldaat verdwenen onder de ijsschotsen, maar Gros-Jean, die meer geluk had, had een pijler gegrepen, waaraan hij zich krampachtig vastklemde en waartegen zich, dwars een paard bevond, waarop hij geknield ging zitten. Hij smeekte om hulp naar hen, die hem niet hoorden. Maar de geniesoldaten en de pontonniers, die de brug gebouwd hadden, wierpen hem een touw toe, dat hij wist vast te grijpen en met inspanning van al zijn krachten om zijn middel vastbond. Tenslotte, van pijler naar pijler, via de in het water liggende lijken en de ijsschotsen, trokken de pontonniers hem naar de andere oever. Maar ik zag hem niet meer terug, ik heb de volgende ochtend gehoord, dat hij zijn broer een halve mijl daar vandaan had terug gevonden, maar dat deze de laatste adem uitblies en dat hij zelf in een deplorabele toestand was. Zo stierven de beide goede broers en een derde, die in het tweede legercorps

168 lancier was.

Bij mijn terugkeer in Parijs heb ik hun familie weergezien, die gekomen was om nieuws te vragen over haar kinderen. Ik heb hen een beetje hoop gelaten door te zeggen, dat ze gevangen genomen waren, maar ik was er zeker van dat ze gestorven waren.

Gedurende deze ramp doorzochten de soldaten van de Garde de bivakken. Zij werden vergezeld door een officier; zij vroegen om droog hout om de keizer te verwarmen. Iedereen haastte zich om het geringste dat hij had, te geven; zelfs de stervenden tilden nog hun hoofd op om te zeggen: "Neem het voor de keizer!"

Het was ongeveer tien uur. De tweede brug, bedoeld voor de cavalerie en de artillerie, begon te bezwijken onder het gewicht van de artillerie, juist op het moment, dat er veel mensen op waren, waarvan een groot gedeelte stierf. Toen verdubbelde de wanorde, want iedereen stortte zich op de eerste brug, er was geen doorkomen aan. Mensen, paarden, rijtuigen, kantonniers met vrouwen en kinderen, iedereen was in de war en opgewonden en ondanks het roepen van maarschalk Lefèbre, die bij het begin van de brug stond om zo goed mogelijk orde te houden, was het hem onmogelijk daar te blijven. Hij werd mee genomen door de massa en werd verplicht met allen, die hem vergezelden, de brug over te steken.

De wanorde werd steeds groter, maar hield plotseling op, toen maarschalk Victor werd aangevallen door de Russen en toen de kogels in de menigte begonnen te vallen. Om het ongeluk nog groter te maken, begon het hard te sneeuwen, terwijl er een koude wind opstak. De wanorde duurde de gehele dag en de gehele nacht en gedurende die tijd vulde de Berezina zich met ijsschotsen, met lijken van mensen en paarden en met karren vol gewonden, die de brug blokkeerden en die naar beneden werden geworpen.

De wanorde bleef groot, totdat 's avonds tussen acht en negen uur, maarschalk Victor zich begon terug te trekken. Dat gebeurde via een stapel lijken, die hij op de brug had gelegd. Een achterhoede van het negende corps bleef nog aan de overkant en stak pas op het laatste moment over. De nacht van 28 op 29 nov. gaf aan alle ongelukkigen de gelegenheid om aan de overkant te komen, maar versuft door de koude bleven ze zich warmen aan de karren, die verlaten en opgestookt waren, voordat alles werd achter gelaten.

Ik bleef in de achterhoede met zeventien man van het regiment en een sergeant, die Rossière heette. Een regimentssoldaat begeleidde hem. (Noot: Ik weet zeker dat deze sergeant het geluk heeft gehad terug te keren in Frankrijk. Omdat hij voldoende geld had, vond hij een jood, die hem naar Koningsbergen bracht; maar toen hij in Frankrijk terug was, werd hij gek, hij werd zenuwziek.)

¹⁶⁹ Hij was om zo te zeggen blind en hij had koorts. Uit medelijden gaf ik hem mijn berenvel, maar er viel zoveel sneeuw die nacht, dat die hechtte zich aan het vel, maar door de warmte van een groot vuur smolt het er weer af en de pels droogde op. De volgende ochtend, toen ik hem terug nam, was hij zo hard geworden, dat hij me onmogelijk nog van dienst kon zijn. Ik heb hem dus achtergelaten. Maar omdat ik vond dat hij nog nuttig moest zijn, bedekte ik er een stervende mee.

We hadden een slechte nacht gehad. Veel soldaten van de Garde waren bezweken; het was ongeveer zeven uur 's ochtends. Het was 29 november. Ik ging nog eens naar de brug om te zien of ik mannen van mijn regiment zou ontmoeten. De ongelukkigen, die niet van de nacht hadden willen profiteren om zich te redden, kwamen, toen het licht werd, en masse bij de brug, maar te laat.

Nu maakte men alles klaar om haar in de brand te steken. Ik zag dat verscheidenen zich in de Berezina wierpen, hopen haar over te steken langs de randen van de ijsschotsen, maar niemand kon eruit komen. Men zag ze tot de schouders in het water en daarna, gegrepen door de koude, met rood gezicht, stierven zij ellendig.

Ik zag op de brug een kantonnier, die een kind op zijn hoofd droeg, wanhoopskreten uitstotend. Ik zag ze niet meer vooruit komen, het was boven zijn kracht. Op het moment, dat ik terug ging, viel er een kar met paard en al van de brug met een gewonde officier erin, tegelijkertijd met verscheidene begeleiders.

Tenslotte ging ik weg. Men stak de brug aan. De onbeschrijflijke scènes waren voorbij. De details, die ik verteld heb, zijn slechts de kern van dit verschrikkelijke tafereel.

Ik werd gewaarschuwd dat het regiment er langs kwam, het verliet haar vorige positie. Ik moest de wapens van de mannen mee nemen, 23 man in getal, zonder onze munitie te tellen. Toen het regiment passeerde, keerde ieder in zijn compagnie terug.

We marcheerden weer, het was ongeveer negen uur. Wij staken een bosachtig terrein over, dat gekapt was ten behoeve van het bouwen der bruggen, dennenhout van twee honderd voet lang, dat de Russen, gelukkig voor ons, niet hadden kunnen afbranden.

Men wachtte op de achterblijvers. De zon scheen een beetje. Ik was op de ransel van Gros-Jean gaan zitten en was in slaap gevallen, maar een officier, dhr.

170 Farin, had dat gezien, trok me aan de oren en aan de haren; anderen schopten me onder mijn achterwerk, dat alles zonder me wakker te krijgen. Uiteindelijk zetten ze me rechtop, want inderdaad: ik zag er uit als een dode. En eindelijk lukte het om me te wekken.

Veel soldaten, die men dood waande, kwamen alsnog aan bij de oevers van de Berezina. Zij omarmden elkaar, feliciteerden elkaar, alsof ze de Rijn overstaken, die nog meer dan vierhonderd mijlen verwijderd was. Ze dachten dat ze gered waren, ze huilden, ze betreurden degenen, die hadden moeten achterblijven. Om niet meer in slaap te vallen, raadde men mij aan een beetje vooraan te gaan lopen. En dat deed ik dan maar!